

Станислав Стојановић

*Институт за стратегијска истраживања, Министарство
одбране*

Вељко Благојевић

*Институт за стратегијска истраживања, Министарство
одбране*

СТРАТЕШКИ ИЗАЗОВИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Сажетак

Албанци и Срби су у новијој историји готово архетип непријатељских народа на Балкану. Евидентно је да су, у историјском контексту, политичке елите оба народа чинили погрешне стратешке процене које су угрожавале њихове националне интересе. Сваки народ је настојао да се што повољније позиционира код великих сила и тиме обезбеди већу подршку за сопствене интересе, а на уштрб интереса другог народа. Отуда полазна хипотеза овог рада јесте да су стратешке процене политичких елита Срба и Албанаца, стављене у контекст проблема Косова и Метохије, који траје у континуитету од повлачења турске власти са Балкана, биле неутемељене и као такве непримерене за делотворну политичку акцију. Другим речима, оне нису у пуној мери објективно сагледавале тежину и комплексност српско-албанских анимозитета у вези са питањем односа према простору Косова и Метохије. Када је реч о српској елити, неспорно је да она, пре свега, није адекватно проценила стратешке домете пада Берлинског зида и реперкусије тога догађаја на међународне односе и судбину заједничке државе јужних Словена на Балкану. Из тог угла посматрано, може се закључити да је то био један од пресудних чини-

лаца у креирању драматичних околности на Косову и Метохији, чији смо данас сведоци. Овде треба посебно напоменути да су међусобни односи Срба и Албанаца до те мере инструментализовани од стране спољних чинилаца да се апстраховање њихових самосталних спољнополитичких потеза чини у стратешком смислу готово оправданим.

Кључне речи: Косово и Метохија, Призренска лига, међународни односи, стратешка процена, српско-албански односи

СРПСКО-АЛБАНСКИ ОДНОСИ - КОНТИНУИТЕТ НЕСПОРАЗУМА И АНИМОЗИТЕТА

Историчари сматрају да се буђење националне свести код Албанаца може пратити од треће деценије XIX века, када је настао покрет Препород (*Rilindja*) који се залагао за увођење албанског писма, језика и школа као основа за културну еманципацију. Значајно је приметити да покрет није настао на територији где су већински живели, већ га је основала албанска интелигенција у дијаспори у градовима Европе, Африке и Америке.¹⁾ То не треба да изненађује, када се имају у виду чињенице да је отоманска власт сматрала да је свим муслиманским народима довољно арапско писмо и турске школе.²⁾

Евидентно закаснили почетак процеса националног буђења Албанаца, „спутаног превеликом везаношћу за турски олигархијски систем“³⁾ ипак је имао неколико деценија релативно константан темпо развоја. Источна криза, Руско-Турски рат и устанак албанског племена Мирдита⁴⁾ 1878. године, убрзала је процесе које су довели до формирања албанског националног бића. Одредбе Санстефанског уговора иницирале су интервенцију Албанских првака на Порти, јер су сматрали да је део националних терито-

1) Најбројније албанске исељеничке заједнице биле су у данашњој Румунији, Бугарској, Италији, Египту и Сједињеним Америчким Државама. Ипак, највећи број Албанаца је био у Цариграду, где је живело шездесет хиљада Албанаца, док је највећи град у Албанији био Скадар са четрдесет хиљада становника.

2) Сретен Драшкић, *Европа и албанско питање 1830-1921*, Српска књижевна задруга, Београд, 2000, стр. 17-45.

3) Ђорђе Борозан, *Велика Албанија, порекло – идеје – пракса*, Војноисторијски институт, Београд, 1995, стр. 5.

4) Реч је о албанском племену у централној Албанији, католичке вере, који су имали одређени степен самоуправе у оквиру турске власти. Они су подигли устанак против Турске власти 1878. године, као и већина балканских народа.

рија Албанаца неправедно препуштен на управу другим државама. Недуго по потписивању Санстефанског мира, аустријски гроф Андраши предлаже канцелару Бизмарку да се организује међународна конференција посвећена Источном питању, чији би основни циљ био сузбијање утицаја Русије на Балкану. Само три дана пре почетка Берлинског конгреса, основана је тзв. Албанска или Призренска лига, 10. јуна 1878. године, када су се 300 представника углавном са територија данашње Албаније, Косова и Метохије и Македоније. С обзиром да је у Лиги било највише паша и бегова који су били под великим утицајем Турске, Порта је у почетку помагала Лигу, јер се процењивало да ће помоћу ње мобилисати албанску популацију за борбу против одредаба Берлинског конгреса. У том контексту треба гледати и више меморандума које је упутила Албанска лига Берлинском конгресу, у коме се залажу за аутономију у оквиру Турске. Ипак, у једном писму које је упућено представнику Велике Британије Дизраелију на Берлинском конгресу, албански прваци се залажу за постављање албанског питања уз образложење да од реке Бојане до Јањине живи јединствен народ са сопственом традицијом, културом и језиком. Скадарски меморандум предлаже да се независност Албаније не поверава на реализацију Порти, већ да се формира међународна комисија која би реализовала наведени процес, уз давање права словенским народима да формира једну или више држава на Балкану, али не на уштрб националних територија Албанаца.⁵⁾

5) Ђорђе Борозан, *Велика Албанија, порекло – идеје – пракса*, Војноисторијски институт, Београд, 1995, стр. 23-42.

Слика 1: Аутономни албански вилајет како га је видела Лига у захтеву упућеном Порти 1878. године⁶⁾

Одредбе Берлинског конгреса су додатно антагонизовале односе Албанаца са Грцима, али и Србима, односно Црногорцима. Значајно је напоменути, да поред политичке организованости, Албанска лига формира и добровољачке војне формације, којима је у наоружавању помагала турска војска, која је толерисала одбијања младих Албанаца да служе турску војску. Ове формације су извојевале победе у сукобима са Црногорском војском, 1878. и 1879. го-

6) Сретен Драшкић, *Европа и албанско питање 1830-1921*, Српска књижевна задруга, Београд, 2000, стр. 17-82.

дине, у борби за Плав и Гусиње, чиме су задржали контролу над наведеном територијом, али и заслужили поштовање и респект. Као компензацију за наведене територије, Цетиње је касније добило Улцињ у чему је посредовала италијанска дипломатија. Ангажовање Албанске лиге на граничним сукобима било је праћено прогоном Срба, што је ишло на руку Турцима, који су толерисали и формирање појединих органа власти на територији Косовског вилајета. Међутим, након регулисања граничних спорова, Турска више није била спремна да толерише деловање Лиге. Порта је упутила генерала Дервиш-пашу да уништи Лигу 1881. године, што је он реализовао веома сурово и ефикасно, што је уједно и представљало крај Прве Призренске лиге.⁷⁾

Слика 2: Балкан почетком XX века

7) Сретен Драшкић, *Европа и албанско питање 1830-1921*, Српска књижевна задруга, Београд, 2000, стр. 49-45.

Период након Балканског конгреса карактеришу ширење утицаја Аустро-угарске на Балкану, уз истовремено безуспешно настојање Турске да изврши нужне реформе у балканским територијама, али и немири и буне које су дизали балкански народи, укључујући и Албанце. Поред Аустро-Угарске, Италија је такође настојала да ојача утицај са друге стране Јадрана. Почетак XX века донео је све већу поларизованост између великих сила у Европи, али и наставак борбе балканских народа за ослобађање територија од турске власти. Албанци су се побунили 9011. године против турских настојања да се уведе обавеза служења редовне војске, а не башибозука, као што је до тада био случај. У балканским ратовима 1912/1913. године Албанци су се углавном држали неутрално, очекујући да ће им словенска популација обавити посао еманципације од Турака. Овакве процене су се показале као исправне, али је Српска, Црногорска и Грчка војска озбиљно запретила потпуним заузимањем албанских територија, током ратних дејстава против Турске војске, што је резултирало подршком Беча и других европских центара моћи за стварање независне Албанске државе. Може се рећи да је Албанија, између осталог, независност добила и захваљујући страху Аустро-угарске и Италије, од територијалних проширења Србије и Црне Горе, иза којих је Беч увек видео интересе Русије.⁸⁾

Територија Косова и Метохије, а не Цариград, представљају стратегијски кључ Балкана сматрао је аустријски генерал Бек. Онај који контролише територију Косова и Метохије има превласт на читавом региону, због чега је инсистирао да овај простор буде у интересној сфери Аустро-угарске монархије. Да је генерал Бек успео у својим намерама, види се и у Елаборату Министарства спољних послова у Бечу од 09. августа 1908. године где се наводи нужност обезбеђења јужних граница, али „те сигурне границе ми нећемо добити ако се не решимо да зло зграбимо у корену и ако не учинимо крај великосрпским сновима будућности”.⁹⁾

Значајно је напоменути да су и Сједињене америчке државе подржавале борбу Албанаца за независност, у чему се посебно истицао значајни амерички председник Вудро Вилсон (*Woodrow Wilson*). Подршка Вашингтона независности Албаније била је кон-

8) Васил Поповић, *Источно питање – историјски преглед борбе око опстанка Османске царевине у Леванту и на Балкану*, Службени лист и Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996, стр. 197-206; Сретен Драшкић, *Европа и албанско питање 1830-1921*, Српска књижевна задруга, Београд, 2000, стр. 85-89; Ђорђе Борозан, *Велика Албанија, порекло – идеје – пракса*, Војноисторијски институт, Београд, 1995, стр. 39-60.

9) Veselin B. Konatar, „(Ne)Obaveštajne operacije kao akti agresije“, *Kultura polisa*, god. IX (2012), br.17, str. 28.

стантна од 1912. до 1920. године, када је недвосмислено утврђено да албански простор не располаже нафтом, као што се раније претпостављало. Након наведеног периода, Сједињене америчке државе не показују значајнију заинтересованост за Албанију, све до краја хладног рата.¹⁰⁾

Слика 3: Територије које је освојила Српска Војска у рату 1912. године

10) За више о наведеним односима видети Харис Силајџић, *Албанија и САД кроз архиве Вашингтона*, Ослобођење, Сарајево, 1991.

Слика 4: Предлози граница Албаније на Конференцији у Лондону 1912/1913. године

Неутралност Албаније у Првом светском рату није донела велике људске жртве, као Србији или Црној Гори, али није допринела ни зближавању Албанаца и Словена, који су се и тада спорадично сукобљавали. Иако је угушена, Лига је неспорно утемељила основне дугорочне геополитичке правце деловања на стварању албанског етникума и територије. Од стварања Призренске лиге до данашњих дана, јасно се може сагледавати континуитет политичког, културног војног и сваког другог деловања албанске државе и народа на Балкану. Још један историјски континуитет се упадљиво намеће приликом сваке, макар и површне, анализе. Реч је о сукобу албанских и српских националних интереса, који се не огледају само кроз историјске или територијалне спорове, већ и кроз културне обрасце које су током времена формирани. На наведене антагонизме недвосмислено рачунају и велике силе, које их користе за реализацију сопствених интереса у региону.

Такозвана Друга призренска лига, коју је помагала немачка Војнообавештајна служба крајем 1943. године у намери да се ангажовањем албанског народа надомести излазак Италије из рата, представља само један од очигледних настојања да се искористи пројекат „Велике Албаније“ за нацистичке ратне напоре. Попуна људством 21. СС дивизије Скендербег и 13. СС Ханцар дивизије балистима, који су учинили велика зверства над неалбанским становништвом, указује на континуитет анимозитета Албанаца према Словенима. Када су комунисти преузели власт у Албанији у новембру 1944. године Лига је престала да постоји. Албанска национална елита је поново учинила грешку и стратегијски везала своју судбину за поражене силе у Другом светском рату, уз позивање на делатност Призренске лиге, као континуитета сукоба са словенским становништвом на територијама које су контролисали.¹¹⁾

КРАЈ ХЛАДНОГ РАТА И РАДИКАЛИЗАЦИЈА СЛУЧАЈА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Геополитички поремећаји тектонског карактера које је изазвао пад Берлинског зида и историјска дискредитација социјалистичког концепта задобили су на Балкану деструктивну снагу, мењајући из темеља политичке, вредносне и културолошке темеље на којима је била грађена Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Насупрот доминатним интегративним трендовима у Европи ретроградни процеси који су били праћени огромним насиљем ставили су у жижу светске јавности Балкан отворивши тако

11) Ђорђе Борозан, *Велика Албанија, порекло – идеје – пракса*, стр. 360-369.

простор да координате драматичних балканских подела у значајној мери креирају спољни фактори, као што је уосталом већ било виђено много пута раније. Тријумф западноцивилизацијског либерално-демократског дискурса давао је западним актерима посебну снагу у идеолошком и вредносном подцртавању домета социјалистичких друштава, али и отворио простор за геополитичке игре око будуће евроатлантске позиционираниости балканских друштава.

Таква стремљења према догађајима на Балкану, који су носили озбиљне претње и генерисали снажне токове нестабилности па тиме и угрожавали достигнуту стабилност у европском језгру,¹²⁾ поставила су поједностављене перцепције у којима је тај простор описиван као метафоре за антиевропско и антизападњачко. Географска, културолошка и појмовна нехомогеност Балкана наводила је на закључак о његовој непроменљивост и вечном враћању истог.¹³⁾ Тако је изостала објективност у сагледавању опасности који са собом носи етнички усмераван распад СФРЈ, условљена културном идеологијом западног света и склоношћу да се овај простор види као простор који је осуђен на судбину, због чега је морални и политички колапс балканских друштава објашњаван категоријама менталитета балканских народа као задртих, традиционалних и статичних, насупрот западу као модерном, прогресивном и активном. Тако су обрасци, који су следили идеолошки фундирану дистинкцију између Запада и Истока, праћени и настојањима да се од релативних разлика које објективно постоје створе апсолутне разлике и тиме Балкану припише неевропски карактер, чиме је он постао симбол од чега Европа бежи.¹⁴⁾

Такви приступи су додатно отежавале могућност да се Балкан прикључи процесима који би му помогли да избегне огромну деструкцију, насиље и општу детриторијализацију и назадовање. Уместо тога, реконфигурација Балкана је препуштена ерупцији етничких и верских анимозитета, енормном насиљу, фрагментацији и колапсу најзначајнијих социјалних вредности, као и општом друштвеној ретрадиционализацији, чиме је тај простор враћен на културне обрасце предграђанских друштава.¹⁵⁾ Тиме је простор би-

12) Erik Yesson, *Sending Credible Signals NATO's Role in Stabilizing Balkan Conflicts*. Brussels: NATO/ EAPPC Fellowship, Final Report, 2003.

13) Милица Бакић Хајден, *Варијације на тему Балкан*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2006. год.

14) Милица Бакић Хајден, *Варијације на тему Балкан*.

15) Љубиша Митровић, Љиљана Стјепановић-Захаријевић, „Нације на Балкану између модернизације и ретрадиционализације“, *Социолошки годишњак*, бр. 3, Социолошко друштво Републике Српске, 2008.

вше СФР Југославије био удаљен од доминантних европских интегративних токова, а екстремно насиље на периферији европског простора и начини за његово заустављање сагледавано неевропским мерилима.

Наговештај специфичног односа према судбини Југославије европске државе су јасно навестили на Конференцији у Хагу, испољивши јасан став да Југославија нестане као јединствен политички ентитет.¹⁶⁾ Такав став се управо дешава у моменту кад су европске државе снажно окренуте ка даљем економском и политичком обједињавању европског простора кроз планове увођења јединствене европске валуте, као и заједничке спољне и безбедносне политике. Тиме је недвосмислено наговештено да се европске државе на распад Југославије утицати вођени неевропским принципима, односно примарну основу њиховог деловања чиниће њихови геополитички интереси. На тај начин европске државе су уместо да све чине да букнули етнички и верски анимозитети буду спутавани, подржале унутрашње актере сецесије федералне државе. У таквим околностима европске државе, предвођене тек уједињеном Немачком су, држећи се историјских и идеолошких заснованих перцепција определиле за подршку актерима сецесије. Таква позиција у великој мери дефинисаће наглашено пристрасну политику у корист сецесионистичких република која неће равноправно третирати легитимне интересе српског народа. Очекивања да ће Уједињене нације објективније третирати интересе већ увелико зарађене стране у југословенском грађанском рату била су неостварена. Снажна инструментализација УН онемогућила је њено делотворније деловање.

Завршетак оружаних конфликта и Дејтонски мировни споразум нису означили крај дисолуције онога што је остало од СФР Југославије. Није се дуго чекало да након Босне у фокусу међународне политике дође Косово и Метохија на ред где су већ дуго били снажно нарушени међуетнички односи. Нарасли анимозитети и једносмерно усмеравани политички процеси комплетирали су услове за даљу радикализацију прилика. Тако догађаји којима се спешују интензивирање Косовског проблема избијају у први план.

Међународна заједница, следећи логику геополитичких интереса доминантних ванрегионалних актера распада СФР Југославије, наставиће да делује по принципу начела даље етничке дисолуције балканског простора као услова његове трајне ста-

16) Славолуб Шушић, *Геополитички кошмар Балкана*, Војноиздавачки завод, Београд, 2004, стр. 143.

билизације. Лимитирана и дискутабилно доследна улога ЕУ отежавала је позицију избалансиране и политике према идеји даље дисолуције Југославије. Укључивањем САД у балканска дешавања и њихово прихватања у највећој мери идеолошки заснованих претрасуда о великосрпској хегемонији ојачаће наглашену међународну пристрасност. У том контексту, посебно је било значајно њено јасно опредељење ка комплетирању европског мостобрана, очувању трансатлантског упоришта на западном прочељу Евроазије као и експанзија на исток.¹⁷⁾ Такође, заговарање улоге заштитника ислама на Балкану представљаће детерминантне пацификовања преосталих простора Балкана. Наравно, политичко буђење ислама и јачање исламског фактора, посебно Турске креирали су један међународни контекст који је лимитирао могућност адекватног превентивног утицаја на разрешавање проблема у јужној српској покрајини. Ако се томе додају наглашени радикализам Албанаца и њихови максималистички приступ, као и неретко погрешни приступи деловања легитимних институција и снага Републике Србије на санирању тензија утемељивали су један оквир даље радикализације односа између Срба и Албанаца. Непримерена стратешка процена српске политичке елите када је реч о динамици и смеру односа у међународној политици након краја Хладног рата, као и нестабилност политичких прилика у Републици Србији додатно су утемељавали приступ једног у највећој мери исконструисаног тока догађаја који ће свој трагичан завршетак имати у оружаном агресивном НАТО снага на Савезну Републику Југославију.

Кључни актери САД и ЕУ као самопрокламовани носиоци постконфликтне стабилизације Балкана следили су једну такву матрицу које је отварала простора за даљу промоцију њихови геополитичких интереса и даље евроатлантско консолидовање европског простора. Таква логика и у многим аспектима деконструктиван приступ, одсуство спремности да се дугорочно вреднују импликације концепта решавања сложеног безбедносног и политичког проблема по принципу губитник и победника, креираће контекст дугорочне нестабилности. Та чињеница, као и чињеница да концепт европског и планетарног заједништва озбиљно оспорени, заостраваће бројна питања сецесије широм европског простора који ће следили логику косовског сценарија. Сведоци смо да европски проблеми који се везују за политичку стабилност и територијалном кохезијом европских држава су данас све израженији.

Одлука алабанског вођства на Косову и Метохији да, након фазе пасивног отпора, интензивирају сукобе са органима власти

17) Миломир Степић, *Геополитика - идеје, теорије и концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 614.

Републике Србије, укључујући и оружаном насиље током 1998. године представљало је увод у снажну интернационализацију косовског случаја. Током те године долази до већих сукоба безбедносних снага Републике Србије са Ослободилачком војском Косова у којима је растао број погинулих, како међу припадницима безбедносних снага Републике Србије, тако и међу припадницима ОВК, укључујући и цивилне жртве међу Албанцима и Србима. Нарастао конфликтни потенцијал и опасности даље ескалације, али и различити погледи на ток догађаја на простору Косова и Метохије, подстакли су снажан утицај међународних актера. Формирана је Контакт група састављена од САД Француске, Немачке, Велике Британије, Италије и Русије како би се избегао даљи пораст неконтролисаног насиља и отворили простори за изналажење мирног решавања сукоба у јужној српској покрајини, али и да се профилише смер разрешавања српско-албанских конфликта на Косову и Метохији. Неутралност у посредовању међународних актера која је током оружаног сукоба у Хрватској и Босни и Херцеговини увелико је била упитна. Веома брзо, међународни актери, пре свега САД, следећи пре свега сопствене аспирације, деловаће по принципу снажног притиска на Републику Србију, запостављајући елементарну чињеницу да је реч о сукобу унутар једне суверене државе која има право на заштиту кохезије свог територијалног простора. Тако ће Контакт група, која ће већину својих одлука доносити без сагласности Руске Федерације, настојати да уместо компромиса и дијалога отвара простор за потискивање историјског права српског народа у корист права Албанаца заснованог на контраверзном етничком принципу, смањујући простор за компромиси и дијалог.

Притисак на Србију отпочиње са ембаргом УН на наоружање, санкцијама и забраном комерцијалних летова, при чему се интензивно усмеравају активности ка крајње милитантној солуцији укључивања НАТО у коначном разрешењу косовског конфликта. Отпочиње се са активностима на превентивном размештају и вежбама трупа НАТО у близини Космета, пре свега у Албанији и Македонији.¹⁸⁾ Готово истовремено отпочињу планске и све друге припреме за војну операцију на Космету, да би већ на јесен НАТО активирао план операције за ваздушне ударе. Даља радикализација се привремено зауставља повлачењем дела специјалних снага Републике Србије, при чему рестриктивних захтеви према ОВК или нема или су минорни. Распоређивање посматрачке комисије ОЕБС на челу са пензионисаним генералом САД Виљемом Вокером

18) Ivo H. Deelder, Michael, Michael O'Hanlon, *Winning Ugly-/NATO's War to save Kosovo*, Brookings Institute Press, Washington, 2000.

представљало је посебно контрадикторан ангажман међународних фактора, имајући у виду да је ова комисија у многим аспектима свог деловања на Косову и Метохији дискредитовала принцип неутралности као основног принципа деловања ОЕБС-а.

Наводни масакр у Рачку и његово виђење убрзава процес милитаристичког решења кризе. Крајње котраверзни извештај шефа посматрачке мисије Вилема Вокера у највећој мери је ток међународног деловања усмеравао на штету елементарних интереса Србије. Управо зато преговори у Рамбујеу и споразум који је био понуђен на крају био је по многим основама неприхватљив за Републику Србију. Одбијање споразума у Рамбујеу, представљало је основ за тешко разумљиву и ничим оправдану одлуку да НАТО и његових деветнаест најмоћнијих држава, без сагласности Савета безбедности, да нападне Савезну Републику Југославију. Таква одлука која је подразумевала агресију на једну суверену европску државу представљала је арогантно и најгрубље кршење елементарних одредби међународног поретка. Уместо преговора нестрпљиви међународни актери су се определили за оружану агресију, правдајући је спорним хуманитарним разлозима, и то управо они који су ред и дијалог сматрали кључним претпоставкама у креирању оквира постнационалног света. Тај чин сасвим сигурно у доброј мери је представљао крај надања о бољем свету са САД као његовим неспорним лидером.

Тако НАТО, на 50-годишњицу оснивања предузима агресију, без одобрења Савета безбедности, чиме се из одбрамбеног савеза дефинитивно сврстава у ред једног изразито експанзионистички настројеног инструмента хегемонистичког спољнополитичког деловања САД. На тај начин агресија на СРЈ представљала је излаз из ситуације у којој се налазио НАТО више од једне деценије, а која је задирала у питање смислености његовог постојања и јачања његовог јединства. Тако је легитимно ангажовање безбедносних снага СРЈ искоришћено за потврду кредибилитета НАТО као незобилазног актера стабилности у Европи.¹⁹⁾ Тешкоће у остваривању зацртаних циљева били су снажни подстицаји за јачање интензитета ваздушне кампање, а неочекивани тешкоће наметали су потребу за убрзаним припремама за копнену офанзиву, јер НАТО тај рат није смео да изгуби, без обзира на цену.²⁰⁾ Управо размере деструкције НАТО агресије потврђују степен таквих опредељења. Цена тога

19) Славољуб Шушић, *Геополитички кошмар Балкана*, Војноиздавачки завод, Београд, 2004, стр. 363.

20) Ivo H. Deelder, Michael O'Hanlon E. Ohaklon, *Winning Ugly-NATO's War to save Kosovo*, р. 3.

била је и пуна укљученост држава у окружењу у агресију на СРЈ, а таква вољна и невољна сврставања имаће дугорочно негативне импликације на стабилност у региону.

Резолуција 1244 Савета безбедности и Кумановски споразум окончали су НАТО агресију на СРЈ и отворили нову фазу српско-албанских односа, у којој ће Албанци, захваљујући привилегованој позицији код кључних међународних актера, и даље да напредују достизању пројектованог националног циља. Убрзо након успостављања међународног протектората на Косову и Метохији постало је евидентно да међународне снаге не могу или не желе да сузбију екстремизам ОВК и започну озбиљнију социјализацију косовског друштва. Оружана побуна Албанаца на југу Србије и простору Македоније представљали су јасно упозорење да међународна заједница може да очекује реконфигурацију читавог региона са даљом радикализацијом насиља. Чињеница да аспирације за уједињење свих „окупираних“ албанских територија представљају један од највиших циљева у програмској агенди не само ОВК, већ целокупног вођства косовских Албанаца. Тако Европа и остали актери веома брзо одустају од залагања стандарди пре стауса, који су подразумевали институционалну, социјалну нормативну заснованост косовског друштва.. Тако отпочиње фаза интензивног залагања САД и ЕУ за дефинисање финалног статус Косова, другим речима активирани су бројне дипломатске и друге активности на убрзаној независности за јужну српску покрајину. Такво залагање правдано је ставом да независност јесте претпоставка за пуну стабилност у региону,²¹⁾ без обзира што је постојала снажно раширено уверење да ће независност Косова бити дестабилизујући фактор за суседне државе и регион у целини²²⁾.

ТРАГАЊЕ ЗА ДЕЛОТВОРНИМ СТРАТЕШКИМ ОДГОВОРМ

Ултимативно залагање Западних сила за независност Косова показало се такође као погрешна стратешка одлука. Последице такве одлуке су дугорочне, како по стабилност региона тако и по стабилност европског и не само европског простора. Сигурно да једнострано проглашење независности Косова и Метохије, представља проблем који својим потенцијалом и даље носи огромну

21) Futous Mustakis, Tracey German, . *Securing Europe –Western Interventions Towards a New Secure Community*, 2009.

22) Ivo Daalder, Michael O'Hanlon, *Winning Ugly--NATO,s War to save Kosovo*, p. 189.

опасност по крхку регионалну стабилност. Данас није спорно да признање независности Косова и Метохије представља снажан подстицај ревитализацији великоалбанског државног пројекта. Независност Косова, што се сматра за „последњу фазу распада бивше СФРЈ”, за многе сигурно није и последњи корак у „стабилизацији” региона. Тај чин је представљао снажан импулс великоалбанским идејама о једном народу и једној држави, а таква платформа јесте увод у даље дисолуције балканских држава. Бриселски разговори Београда и Приштине нису најавили релаксацију међуетничких анимозитета, нити су умањили аспирације косовских Албанаца о етничком устројству такозване Републике Косово. Слабљење идеје европског заједништва сасвим сигурно додатно ојачавају таква стремљења.

Простор трајне безбедносне стабилизације прилика на Косову и Метохији је изостао, иако су примарни циљеви оружане интервенције НАТО, онако како их је видео тадашњи председник САД били “зауставити убијање и постићи одрживи мир који би повратио самоуправу за косоваре”⁽²³⁾. Независно Косово није превладало ниједно од ограничења у погледу консолидације друштвеног поретка. Слабост институција, снажна мафијашка клановска подељеност, организовани криминал и корупција чине доминантна обележја косовског друштвеног миљеа. Посебно мафијашка обележја друштвеног контекста чине да данас такозвана Република Косово не представља државу у којој постоји мафија, већа мафија која има своју државу⁽²⁴⁾. Мултилатерални концепт друштва показао се тешко достижним, а радикализација ислама поспешује даље опасности које такви процеси са собом носе. Специфична комбинација историјског и политичког наслеђа, слабост економија као и егзистенцијална неизвесност и сиромаштво, као и слабост институција недвосмислено указују на неуспели покушај социјализације простора Косова. Опште је уверење да оно није и да у скорој будућности неће израсти у стабилно грађанско друштво, утемељено на демократским вредностима развијених европских друштава и да ће као тако фигурирати као мртви угао Европе⁽²⁵⁾.

Униполарни приступ међународне политике и сагледавање простора Косова и Метохије само кроз оптику експанзије евроатлантског цивилизацијског дискурса, односно сузбијање могућ-

23) Ivo Daalder, Michael O’Hanlon, *Winning ugly: NATO’s War to Save Kosovo*, Brookings Institution Press, Washington D.C, 2000, p. 90.

24) Martin Hajperc, *Macchiato diplomatija – Kosovo mrtvi ugao Evrope*, Albatros plus, Beograd, 2017.

25) Martin Hajperc, *Macchiato diplomatija – Kosovo mrtvi ugao Evrope*.

ности поновне ревитализације других актера, пре свега Русије, наметнули су опасно и дуготрајно неодрживо решење. Наравно, нема сумње да су САД, инсталирањем снага КФОР-а, оствариле свој циљ за војно позиционирање на простору Србије, као простору посебно значајном за процес евроатлантске хомогенизације простора југоисточне Европе и даљи наступ на Исток. Међутим, НАТО агресије, за којој више нема сумње да је морала да буде избегнута²⁶⁾, као и недвосмислена подршка пројекту независно Косово снажно су утицали на дуготрајно нарушавање кредибилитета међународног права и међународних институција и отворили фазу опадања моћи и утицаја међународних институција, али кредибилитет САД као глобалног лидера. Оно што је још значајније, такав, у основи деструктиван приступ косовском проблему ослабио је идеју глобалног заједништва, потврдивши да сила, а не универзалне идеје добра креирају нови глобални поредак.

Операција НАТО против СР Југославије, за коју су западни политичари и експерти крајње неодрживо говорили да њен објекат напада „није била држава, већ један човек“,²⁷⁾ изазвала је мноштво дискусија и контроверзи, како у погледу регуларности избора циљева и муниције током ваздушне кампање, тако и у погледу легалности читаве операције у погледу употребе оружане силе у међународним односима.²⁸⁾ НАТО агресија против СР Југославије представља својеврстан преседан у погледу увођења такозване хуманитарне интервенције у праксу међународних односа. Таква дискутабилна оријентација западних центара моћи суштински може одредити као злоупотреба еуфемизма за различита кршења норми међународног права и преузетих обавеза суверених субјеката међународног права. Префикс „хуманитарна“ би требало да указује на мотиве интервенције, али се често ставља у други план принцип немешања у унутрашње ствари суверених држава, као и право држава на самопомоћ и одбрану сопственог уставног поретка. Разматрање интервенције НАТО против СР Југославије као случај *sui generis*, представља суштински проглашавање сваког следећег случаја интервенције могућим, па чак и извесним, јер се не предвиђа могућност противправности самог чина, због признања самог субјекта који је интервенцију извршио да је реч о

26) Ivo H. Daalder, Michael O'Hanlon, *Winning Ugly-NATO's War to save Kosovo*, p. 183.

27) Ivo Daalder, Michael O'Hanlon, *Winning ugly: NATO's War to Save Kosovo*, p. 1.

28) Употреба пројектила са осиромашеним уранијом и многи други случајеви указују на висок степен непоштовања правила и обичаја ратовања и кршења других норми међународног хуманитарног права. <http://www.arhiva.srbija.gov.rs/vesti/1999-06/05/13088.html>, 06.11. 2017.

акцији која је морално исправна, али са правне стране илегална²⁹⁾. Ипак, често навођење примера интервенције НАТО против СРЈ и једностраног проглашења независности Косова, које је уследило као последица интервенције, представља јасан пораз настојања да се Косово прогласи јединственим случајем, на чије се позивање не може рачунати у међународној теорији и пракси. Напротив, питање статуса Косова се све чешће узима као крунски аргумент у многим покушајима сецесије широм Европе и света, провоцирајући озбиљну политичку нестабилност.

Јачање сепаратистичких покрета посебно у Европи, неминовно наводи на другачије вредновање независности Косова. „Униполарни моменат“ је прошао и међународни односи се, све више, обликују у неку другачију, више мултиполарну, глобалну структуру која ће умањити опасности од изразито пристрасних решења за бројне регионалне и глобалне проблеме. Сви наведени процеси најављују повољније околности за знатно сензитивнији и избалансиранiji однос међународног фактора према питању статуса Косова и Метохије и српским националним интересима.

Наравно стратешки одговор међународне заједнице за дуго-трајну стабилизацију мора да буде редефинисан и у основи да се заснива на идеји компромиса који са подједнаким сензибилитетом уважава историјско право Срба на посебност простора Косова и Метохије, као простора који чини срж српског етничког одређења, не спорећи и чињеницу да Албанци, као демографски бројнија популација, такође представљају аутентичну косовску етничку заједницу. Такође, стратешки одговор мора да подразумева настојање да непријатељство и неспоразуми не морају да буду непремостива константа српско-албанских односа. Посебно је значајно да и у условима све интензивније међузависности у свету, суверенитет и територијална целовитост морају да представљају претпоставке одрживости међународног поретка и глобалне стабилности. Наравно, европеизација балканских простора, без обзира на досадашње променљиве резултате постконфликтне социјализације тог процеса, укључивање балканских држава у ЕУ представља значајан чинилац трајне стабилизације Балкана. Мултиполарни концепт међународних односа отвара просторе за знатно одмереније приступе у трагању за коначним решењем.

Када је реч о трагању за најделотворнијим стратешким одговором Републике Србије на проблеме Косова и Метохије, мора се констатовати да је то веома захтеван подухват скопчан са не-

29) Paul E. Gallis, *Independent International Commission on Kosovo, Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford, 2000.

бројено много неизвесности. Бројна геополитичка ограничења, ненаклоњено и nedovoljno pouzdano okruženje, opasnost od daljeg rekonstruiranja granica, transnacionalna ugrožavanja, kao i odsustvo unutrašnjeg saglasja čine samo deo strateskih izazova koji ispoljavaju veoma snažne limitirajuće efekte ka procesu revitalizacije teritorijalne celovitosti Republike Srbije. Međutim, sigurno je da bi odustajanje od napora da se Kosovo i Metohija vrati matici predstavljalo trajno, pre svega, identitetsko saکاћење српског етноса, због чега такво настојање мора да представља окосницу стратешких опредељења Републике Србије. Стратешки одговор мора да је дугорочно временски орочен и да подразумева огромну истрајност и посвећеност. Наравно, такво опредељење не би смело да буде круто дефинисано и да буде усмерено против легитимних интереса косовских Албанаца, већ мора да трага за одређеном врстом компромиса са Албанцима. Посебно је значајно узети у рачун међународно окружење и интересе и амбиције кључних глобалних и регионалних актера, при чему је посебно важно, настојати, у мери у којој је то могуће, избећи да национални интереси и приоритети буду у сукобу са њиховим. Само тако би се обезбедило да Kosovo и Metohija не буде узрок даљем урушавању геополитичке позиционiranosti Републике Србије, већ да подразумева креирање оквира за revitalizaciju pozicije српског народа на Kosovu и Metohiji.

Наравно, реализација стратешких интереса Републике Србије мора да подразумева пре свега, демократски профилисане поступке, јер само као такви могу да обезбеде широку прихваћеност и легитимитет. То свакако не значи да кредибилни војни потенцијали имају мањи значај и да стога завређују мању друштвену бригу и пажњу. Војна моћ, сасвим сигурно, јесте неспоран инструмент у заштити националних интереса Републике Србије.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Балкан је у својој историји често имао судбину граничног подручја, а тиме и простор где су се одигравали сукоби великих сила као што су: Аустро-Угарска, Отоманска империја, Русија, али и Велика Британија, Француска, Немачка и Сједињене Државе. На простору Балкана су великом муком настајале националне државе, које су своју независност често кључно требале да захвале интересима великих сила и својим правовременим позиционирањем у односу на интересе великих сила.

Албански народ је свој национални интерес преодоминантно везао за опстанак Отоманске империје, те је каснио у процесу еманципације, што је резултирало и сукобима интереса са хришћанским становништвом, које је до Првог светског рата предводила Србија. Од тада датирају и сукоби интереса, али и политички и оружани сукоби Срба и Албанаца, који су често били последица сукоба интереса великих сила и рефлексија њихових међусобних антагонизама. Тако се догађало да је Србија, још пре осамостаљивања имала јасно дефинисане приоритете сарадње са страним партнерима који су јој донекле гарантовали успех у стицању самосталности, Албанци су се стратегијски везали за Турску, чија је власт на Балкану била веома упитна. Лоша стратегијска процена је коштала Албанце и они су током Балканског рата били у позицији да изгубе готово читаву територију коју су настањивали. Ипак су интереси Аустро-Угарске и других сила, довели до стварања независне државе Албаније. Њена упитна неутралност је у Првом светском рату ипак поштедела албански народ већих губитака и обезбедила континуитет државности „младе“ државе. С друге стране, Србија је претрпела велике губитке и разарања, али је из Првог светског рата изашла као сила победница са стратегијским опредељењем да са другим словенским народима створи заједничку државу, која је чинила „санитарни коридор“ према Совјетској Русији.

Пред Други светски рат је Албанија под Италијом, а касније нацистичком Немачком, и ставила се у функцију реализације њихових интереса на Балкану, уз настојање да реализује своје територијалне претензије, која није могла да реши од турског напуштања региона. Исход Другог светског рата је показао да је Југославија/Србија и овај пут имала стратегијски исправну процену о исходу глобалног ратног сукоба, али наново уз велике људске жртве и страдања.

Крај хладног рата је српски народ дочекао у крајње неповољном моменту, неприпремљен јер њихови политички лидери нису схватили стратегијски значај пада Берлинског зида и тектонске поремећаје који ће наведени догађај имати по међународне односе. Они су међу последњим народима показали спремност да се повинују интересима глобалне суперсиле. Лошу стратегијску процену међународних односа ће Срби платити губитком федералне Југославије, државе у којој је живело српско становништво у једној држави. Проблем је у томе што српски лидери нису схватили на време да Југославија више није потребна у међународном контексту, поготово не као „санитарни кордон“ према Русији, која је у многоме изгубила офанзивне потенцијале у то доба. Супротстављеност Србије јединој суперсили у доба „униполарног мо-

мента“, искористили су други словенски народи који су живели у Југославији, али и Албанци са простора Косова и Метохије, који су уз помоћ и подршку Запада, постепено одузимали део по део територија у којима су вековима живели Срби.

Одсуство адекватне стратегије, а српски народ није имао примерене одговоре за крај 20. века, сасвим сигурно наметнули су непредвидивост и неодређеност као суштинска одређења стратешког поступања земље. Такве околности у доброј мери допринеле да српски народ буде заглављен у стратешки дефанзивне оквире, што је имало за последицу његово драматично и просторно и демографско урушавање. Најава примеренијег међународног контекста отвара могућности да се у трагању за решавањем проблема Косова и Метохије, дође до знатно примереније опције, када је реч о српским националним интересима. Без обзира што је тај процес повезан са бројним изазовима, стратешки одговор, уместо стратегијске инфериорности и дефанзиве, мора да подразумева одлучност, истрајност и стратегијску офанзивност.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов Смиља: *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011.
- Бакић Хајден Милица: *Варијације на тему Балакан*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2006.
- Борозан Ђорђе: *Велика Албанија, порекло – идеје – пракса*, Војноисторијски институт, Београд, 1995.
- Gallis E. Paul, *Independent International Commission on Kosovo, Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford 2000.
- Dealder H. Ivo, O'Hanlon E. Michael: *Winning Ugly-NATO War to save Kosovo*, Brookings Institute Press, Washigton, 2000.
- Драшкић Сретен: *Европа и албанско питање 1830-1921*, Српска књижевна задруга, Београд, 2000.
- Konatar B. Veselin: „(Ne)Obaveštajne operacije kao akti agresije“, *Kultura polisa*, god. IX (2012), br. 17.
- Кривокапић Борис: *Актуелни проблеми међународног права*, Службени гласник, Београд, 2011.
- Митровић Љубиша, Стјепановић-Захаријевски Љиљана, “Нације на Балкану између модернизације и ретрадиционализације”, *Социолошки годишњак*, бр. 3, Социолошко друштво Републике Српске, 2008.
- Mustakis Futous: German Tracey, *Securing Europe – Western interventions towards a new secure community*, 2009.

- Поповић Васиљ: *Источно питање – историјски преглед борбе око опстанка Османске царевине у Леванту и на Балкану*, Службени лист и Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996.
- Silajdžić Haris: *Albanija i SAD kroz arhive Vašingtona*, Oslobođenje, Sarajevo, 1991.
- Степић Миломир, *Геополитика - идеје, теорије и концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
- Најперс Мартин: *Macchiato diplomatija – Kosovo mrtvi ugao Evrope*, Albatros plus, Београд, 2017.
- Шушић Славољуб: *Геополитички кошмар Бакана*, Војноиздавачки завод, Београд, 2004.
- Yesson Eric: *Sending Credible Signals NATO's Role in Stabilizing Balkan Conflicts*. Brussels: NATO/ EAPPC Fellowship, Final Report, 2003.

Stanislav Stojanovic, Veljko Blagojevic

STRATEGIC CHALLENGES OF KOSOVO AND METOHİJA

Resume

In the new history, Albanians and Serbs represent an archetype of the enemy nations in the Balkans. It is evident that, in the historical context, the political elites of both nations have made wrong strategic estimations that have jeopardized their national interests. Every nation has endeavored to position itself more favorably with the most powerful countries in order to provide greater support for its own interests, at the expense of the interests of another nation. Hence the starting hypothesis of this paper is that strategic assessments of the political elites of the Serbs and Albanians, set in the context of the problems of Kosovo and Metohija, which lasts continuously from the period of the incitement of Turkish authorities in this territory, were unfounded and as such were inadequate. In other words, they have not fully objectively observed the gravity and complexity of Serbian – Albanian animosities regarding the issue of relations to the territory of Kosovo and Metohija. As far as the Serbian elite is concerned, it is indisputable that it did not adequately assess the strategic reach of the fall of the Berlin Wall and the repercussions of that event on the international relations and destiny of the common states of southern Slavs in the Balkans. From this perspective, it can be concluded that this was one of crucial factors in the creation of dramatic circumstances in Kosovo and Metohija, which we are witnessing today. It should be noted here that the mutual relations between

Serbs and Albanians are so instrumentalized by external factors that the abstraction of their independent foreign policy movements seems in the strategic sense almost entirely justified.

Keywords: *Kosovo and Metohija, Prizren League, international relations, strategic assessment, Serbian-Albanian relations*

* Овај рад је примљен 08. новембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. априла 2017. године.